

Filozofija i psiha

Uz temu

Radovi obuhvaćeni u ovom broju *Filozofskih istraživanja*, u tematu »Filozofija i psiha«, izloženi su na godišnjem simpoziju Hrvatskog filozofskog društva u studenom 2006. godine, naslovljenom *Filozofija i psiha*. Simpozij koji je bio posvećen 150. obljetnici rođenja Sigmunda Freuda, ponudio je ponajprije priliku za sustavno uobličavanje i razmatranje tema i izazova vezanih uz složenost filozofijskog poimanja duše. Svrha simpozija bila je razmatranje tema vezanih uz odnos filozofije i psihe u smislu što sveobuhvatnijeg promišljanja filozofijskog poimanja psihe, dijaloških interdisciplinarnih susreta filozofije s psihoanalizom i psihologijom, kao i filozofijskih rješenja problema koje postavljaju obje znanosti, kao, primjerice, u radovima Freudova nastavljača Lacana.

Radovi zastupljeni u ovom tematu reprezentativni su u smislu vrlo širokog promišljanja filozofijskog pristupanja problemu psihe. Simpozij je uključivao pitanja koja se odnose na praćenje povijesti ideje duše u filozofiji, njezinih zamišljenih granica i razgraničenosti od duha ili tijela, ili odnosa spram duha, uma, tijela; od platonskog supstancijalizma, aristotelovskog funkcionalizma, preko novovjekovnog materijalizma i filozofije racionalizma do, naposljetku, sekularnog psihoanalitičkog oživljavanja supstancijalnog pogleda na dušu, kao sintetičkog jedinstva uma, duše (emocija) i tijela. Psihoanalitički supstancijalizam upućuje na dušu koja je strukturirana međusobnim dinamičkim suodnošenjem svojih nerazdjeljivih dijelova, kao što je i patološki destrukturirana upravo raščlanjenjem, autonomizacijom pojedinih svojih dijelova. Upravo je Freudova raščlamba psihičke ličnosti dijelom povezana s filozofijskim poimanjem različitih dijelova duše, a nadasve izvorno, dinamičko psihoanalitičko načelo, jedan od temelja Freudove metapsihologije, upućuje na ideju duše kao entiteta čiji su međusobni dijelovi ili suprotstavljeni, ili međusobno izmireni, ali koji su neprestano u snažnoj interakciji. Ili, da se približimo Freudovu antropomorfizirajućem pogledu na psihi, to su tri osobe u jednoj psihi – Ono, Ja, i Nad-Ja, gdje se Ono i Nad-Ja bore za prevlast, a Ja jest ona uravnotežujuća, pomirujuća, pripitomljavajuća i stabilizirajuća instancija te ju je Freud čak nazvao i »oportunistom i lažovom« koji želi ostati u dobrim odnosima s preostale dvije instancije – jer u tomu se za Freuda sastojalo duševno zdravlje, pomalo u snazi, a pomalo u sposobnosti Ja da prizna vlastitu nemoć i uspješno u djelo provede zaborav istine koja počiva u Onom, u svrhu vlastitog samoočuvanja.

Sintetičko viđenje psihe razvidno je i u Jungovu poimanju duše kao uravnoteženja četiriju psihičkih funkcija, od koji je mišljenje samo jedna. C.G. Jung, pod snažnim utjecajem istočnjačkih filozofija i religija, označio je kao temeljnu dihotomiju, odnosno psihički sukob zapadnog čovjeka, onaj između mišljenja i osjećanja, dijagnosticirajući općenitu hipertrofiju razuma u zapadnjaka i komplementarnu atrofiju osjećajne funkcije, zaključivši da je »duša slaba točka zapadnjaka«. Za Junga se duševna ravnoteža, u smislu razvoja i

integracije potisnutih dijelova, sastojala upravo u uravnoteženju komplementarnih funkcija, u zaboravu oholosti, ako ne i fetišizma uma.

Kako je simpozij ujedno bio zamišljen i kao obilježavanje i procjena značaja psihoanalitičkog nasljeđa danas, posebna je pozornost posvećena promišljanju ideje nesvjesnog i njezina utjecaja na filozofijsko poimanje razlike razuma i osjećaja, kao i razmišljanju o filozofijskim prethodnicima psihoanalitičkog poimanja nesvjesnog. Upravo je Freudov nastavljivač Jacques Lacan dobar dio svojeg opusa posvetio traganju za psihoanalizom *avant la lettre*, podvrgavajući filozofijsku tradiciju, ponajprije Descartesa, Kanta i Hegela, psihoanalitičkim razradbama, izlučujući autore poput Spinoze kao protutežu kartezijanskom racionalizmu, oduzimajući primat statusu mišljenja i dajući prvenstvo statusu bivanja, odnosno nesvjesnog bivanja, ili, kako kaže Lacan, »Mislim ondje gdje nisam, dakle, jesam ondje gdje ne mislim«.

Također su se time otvorili suvremeni problemi spoznaje o kojima se nakon Freuda i njegove ideje o primarnosti nesvjesnih psihičkih procesa, odnosno sekundarnosti svjesnih čovjekovih funkcija, razmišlja na posve nov način, u smislu shvaćanja duše kao misleće, a prvobitne spoznaje kao emocionalne, što je vidljivo u rastućem značaju poimanja inteligencije i kao »emocionalne«. Upravo uvelike rasprostranjen koncept 'emocionalne inteligencije' kao i strategije emocionalnog opismenjavanja zapadnjaka na široj kulturnoj razini ukazuju na izrazit značaj Freudova nasljeđa, koje se upravo na ovoj razini iskazuje kao uvid kako um u pitanju emocija može biti iznimno *neuman*, iskazujući svoju neumnost kao bezumnu vrtnju u krugu vlastitih racionalizacija, zrcaleći se *ad infinitum* u vlastitu lažnom zrcalu, tako da pitanje takve samospoznaje, kao jedne od vitalnih zadaća filozofskog mišljenja od njegovih početaka, nakon Freuda postaje uvjerenje o njezinoj nemogućnosti. Kao što i nakon Freuda nepovratno ostaje uvjerenje da je mudrost duše jednakovrijedna mudrosti uma.

Željka Matijašević